

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ПРИХОВУВАННЯ АБО ПЕРЕКРУЧЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН АБО ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Т.Г. Савенкова

здобувач

кафедри кримінального права та процесу,

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Враховуючи те, що предмет злочину вводиться до числа обов'язкових ознак діяння, передбаченого ст. 238 КК України, і, отже, істотно зростає його роль при кваліфікації цього злочину, тому проблеми, які стосуються предмета злочину приховування або перекирчування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, потребують подальшого поглибленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемі предмета злочину присвячені роботи В.Я. Тація, М.Й. Коржанського, В.К. Матвійчука, П.П. Андрушка, М.І. Панова, Р.Д. Боголепова, Ю.С. Богомякова, В.І. Борисова, І.О. Харь, С.Б. Гавриша, Н.П. Грабовської, В.К. Грищука, Н.А. Лопашенко та ін. Проте, до цього часу відсутнє комплексне дослідження предмета злочину, передбаченого ст. 238 КК України.

Мета статті полягає в дослідженні предмета злочину приховування або перекирчування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення.

Основні результати дослідження. Як впливає з аналізу змісту безпосереднього об'єкта злочину приховування або перекирчування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, а також з диспозиції ст. 238 КК України, злочин, що розглядається, завжди вчиняється у зв'язку із приводу предметів, які ми попередньо визначили у загальному вигляді як відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про стан захворюваності населення. Таким чином, даний злочин належить до категорії так званих предметних, обов'язковою ознакою яких є предмет злочину, що безпосередньо вказаний у ст. 238 КК України. Але дослідження цього досить складного предмета злочину неможливо без його загальної характеристики на рівні загального поняття складу злочину, оскільки, безумовно, правильним є те положення, згідно з яким той, хто береться за вирішення часткових питань без попереднього вирішення загальних, завжди так чи інакше буде наштовхуватися на ці невіршені загальні питання.

Проблема предмета злочину, взагалі, і зокрема, передбаченого ст. 238 КК України, – одна зі складних і спірних у теорії кримінального права. У науці кримінального права відсутня єдність поглядів стосовно поняття «предмет злочину». Проте, вивчення цієї проблеми, на наш погляд, потребує особливої уваги, оскільки предмет злочину вказує на зв'язок його з об'єктом злочину, з об'єктивною стороною злочину, з суб'єктом і суб'єктивною стороною злочину.

У цьому контексті слід погодитися з думкою М.М. Панова, що поза з'ясуванням соціально-економічної і правової суті предмета злочину, а, на наше переконання, і екологічної його сутності, іноді може бути суттєво ускладнено правильне встановлення і тих суспільних відносин, на які спрямовано злочинне посягання [1, с. 50].

Перш, ніж приступимо до з'ясування цієї важливої проблеми, звертаємо увагу на те, що ми дотримуємося позиції - предмет злочину є самостійною обов'язковою ознакою лише для предметних складів злочину, до яких відносяться і злочин, передбачений ст. 238 КК України. Він пов'язаний з об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона [2, с. 27-28]. Тому питання про предмет, в тому числі і цього злочину, має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки міра відповідальності особи певним чином залежить від того, що буде визначено предметом такого злочинного діяння. Зокрема, предмет злочину має значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння, а також для розмежування суміжних складів злочинів; предмет злочину може бути критерієм розмежування злочинного та незлочинного діяння тощо.

Стосовно предмета злочину в юридичній літературі, як ми вже зазначали, висловлювалися точки зору, які мають суттєві розбіжності. Так, М.Й. Коржанський наполягає на тому, що предмет злочину – це матеріальна річ, в якій проявляються певні сторони (властивості) суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного або психічного впливу, на який завдається соціально небезпечна шкода в сфері цих суспільних відносин (тобто предмет – це матеріальна сторона об'єкта, але не сам об'єкт) [3, с. 17; 4, с. 134]. Натомість П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко вважають, що предметом злочину є речі матеріального світу (матеріалізовані утворення), безпосередньо впливаючи (діючи) на які шляхом їх вилучення, створення, знищення, зміни їх вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин та охороняються законом [5, с. 132; 6, с.75-78]. В.Я. Тацій зауважує, що предмет злочину – це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину [7, с. 17]. На думку М.І. Загороднікова, предметом злочину виступають ті речі матеріального світу, впливаючи на які, суб'єкт заподіює шкоду об'єктові злочину [8, с. 40]. Згідно з позицією М.І. Бажанова, предмет злочину – це «...та річ (фізичне утворення) матеріального світу, поводження з якою закон пов'язує з певною кваліфікацією а, значить, і з відповідальністю» [9, с. 33].

М.І. Панов під предметом злочину розуміє «...предмети, речі матеріального світу, що виступають матеріальною формою вираження (субстратом) суспільних відносин або необхідною умовою, засновником або ж свідченням існування і нормального функціонування суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом від злочинних посягань» [10, с. 9].

С.Ф. Кравцов визначає предмет злочину як матеріальний (речовий) елемент суспільних відносин, який прямо вказує або природним чином впли-

ває з кримінального закону і шляхом протиправного впливу, на який порушуються ці суспільні відносини [11, с. 3]. М.М. Панов до категорії предмет злочину включає не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44]. Є.В. Лащук стверджує, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати своїми органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 5]. О.Ю. Вітко зазначає, що предмет злочину є необхідний (обов'язковий) для предметних складів злочинів елемент складу злочину, яким можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діяннях особи [2, с. 32].

З урахуванням наведених вище точок зору, ми приходимо до висновку, що в наш час в науці кримінального права головним чином превалює підхід до визначення предмета злочину як речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи ознак конкретного складу злочину [14, с. 35; 15, с. 35]. При цьому, на наш погляд, акцентується увага на тому, що предметом злочину визнаються лише предмети (в тому числі речі, майно) [3, с. 17; 4, с. 134; 5, с. 132; 6, с.75-78; 7, с. 17; 8, с. 44; 9, с. 33; 10, с. 67-73; 11, с. 3].

Існує й другий підхід у розумінні предмета злочину та у визначенні його поняття, який пов'язаний з досягненнями науки і техніки, новітніми (зокрема інформаційними) технологіями [1, с. 54]. У цьому контексті нам імпонує позиція М.М. Панова: він відносить до категорії «предмет злочину» не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, з існуванням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44].

Сприйнятливим та важливим, на наш погляд, є підхід до поняття «предмет злочину» Є.В. Лащука, де він зазначає, що «...предмет злочину знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 6]. Істотно доповнює поняття «предмет злочину» позиція О.Ю. Вітка стосовно предмета «...якими можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діянні особи» [2, с. 32].

Проте, ці положення стосовно поняття «предмет злочину» потребують ще з'ясування відмінності таких понять, як «інформація», «відомості».

Слід зазначити, що з'ясування дискусійних положень стосовно поняття «предмет злочину», не вирішили питання стосовно місця предмета злочину в структурі складу злочину і, зокрема, діяння, передбаченого ст. 238 КК України.

Враховуючи вищезазначене, дослідимо питання стосовно місця предмета злочину у структурі досліджуваного складу злочину. Існують різні точки зору з приводу цього питання. Згідно з прибічниками першої точки зору, предмет злочину знаходиться за межами об'єкта діяння [16, с. 71; 17, с. 246]; деякі криміналісти ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину [18, с. 19; 19, с. 42; 20, 142]; автори третьої точки зору розглядають предмет злочину як складову об'єкта злочину [21, с. 56; 22, с. 303; 23, с. 222; 24, с. 130; 11, с. 8; 3, с. 9; 26, с. 126; 25, с. 9]; прихильники четвертої точки зору зазначають, що предмет злочинного діяння не самостійний елемент складу злочину, а лише факультативна ознака злочину та тісно пов'язана з об'єктом злочину [27, с. 36-37; 5, с. 132-133]; В.К. Матвійчук наполягає на тому, що предмет злочину є самостійною ознакою конкретного злочину [28, с. 136]. О.Ю. Вітко вважає, що предмет злочину є самостійним обов'язковим лише для предметних складів злочинів елементом та пов'язаний із об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єкт та суб'єкт злочину, об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину [2, с. 27-28].

Погляди авторів першої точки зору, зокрема, Д.Н. Розенберга та ін., на наш погляд, містять позитивні моменти, оскільки предмет злочину виносять за межі об'єкта.

З метою більш поглибленого вивчення такої ознаки досліджуваного діяння, як предмет злочину, що прямо названа в диспозиції ст. 238 КК України, і зручності її пізнання доцільно, з певною умовністю розглядати окремо. Цей підхід вірний тому, що певні властивості предмета злочину зумовлюють необхідність надання їй певної правової значимості в конкретному складі злочину [15, с. 132]. Так, наприклад, властивості предмета дають можливість вирішити питання про відповідальність за приховування або перекручення відомостей. Тому виділення предмета злочину в окрему ознаку з наданням йому законодавцем того чи іншого значення, властивостей, функцій визначає його як самостійну і необхідну ознаку конкретного складу злочину (факультативну – загального складу злочину) [15, с. 132]. Безапеляційність твердження прихильників другої точки зору, зокрема, А.Н. Васильєва, М.П. Михайленка, А.А. Піонтковського та ін. стосовно тотожності об'єкта і предмета злочину є проблематичним. Це наглядно довів М.Й. Коржанський, звертаючи увагу на те, що об'єктом злочину завжди є суспільні відносини, а предмет – це матеріальна річ, складова частина об'єкта злочину [3, с. 9-10]. У цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що погляди авторів другої точки зору, які ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину, навіть не ґрунтуються на чинному законодавстві [17, с. 132]. Не можна також погодитися з твердженням третьої групи, які складають абсолютну більшість, і принципово дотримуються того, що предмет злочину може для певної мети мати інші правові функції, має інше призначення і є лише предметом відносин. У цьому запереченні ми покладаємося на позицію В.К. Матвійчука, що не можна зрозуміти предмет злочину, розглядаючи його за такою лише функцією [28, с. 132]. Про це, як завжди переконливо, зазначає В.Я. Тацій, вказуючи, що структура будь-яких суспільних відносин є незмінною, оскільки до їх складу поряд з

іншими системоутворюючими частинами (елементами) входить предмет суспільних відносин, причому, якими б властивостями він не володів і в якій би формі не проявився у складі суспільних відносин, він завжди є їх предметом, і його ніяк не слід називати чимось іншим (наприклад, предмет злочину або предметом посягання) [27, с. 27].

Нам більше симпатизує позиція четвертої групи авторів, а саме В.Я. Тація, П.С. Матишевського, Є.В. Фесенка, які вважають, що предмет злочину – не самостійний елемент складу злочину, а є лише ознакою злочину [7, с. 36-37; 6, с.132-133]. Натомість, вірно зазначає В.К. Матвійчук, що є непереконливою думка В.Я. Тація щодо відмінності термінів «елемент» і «ознака», яка тільки ґрунтується на тлумаченні «Словаря русского языка» С.І. Ожегова [28, с. 133]. Ми сприймаємо позицію В.К. Матвійчука про те, що судження В.Я. Тація з приводу того, що предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, є непереконливою, оскільки його висновок спирається лише на судження, що склад злочину утворює сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони та суб'єкта злочину), яке можна вважати дискусійним [28, с. 134].

Нам уявляється, що на рівні зазначеної абстракції, а саме загального складу злочину, можливий і такий підхід, але на рівні конкретного складу злочину (у нашому випадку, передбаченому ст. 238 КК України), таке судження надто суперечливим. Ми схилиємося до твердження В.К. Матвійчука, що предмет злочину як правове явище має ряд ознак, у тому числі й юридичних [28, с. 134]. У відповідності зі «Словарем русского языка» С.І. Ожегова, під елементом слід розуміти складову частину будь-якого складного цілого [29, с. 581]. Згідно тлумачення словників української мови термін «елемент» має значення як складова частина чого-небудь або як окрема сторона, риса чого-небудь [30, с. 473]. У свою чергу, термін «ознака» в різних словниках тлумачиться як: риса, особливість, властивість кого-небудь, чого-небудь або те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось [31, с. 655].

Проте, якщо об'єкт злочину є самостійною ознакою, то предмет – факультативною ознакою складу злочину [32, с. 36]. У контексті зазначеного слід погодитися з думкою О.Ю. Вітка, що якщо визнавати предмет злочину факультативною ознакою складу злочину, який разом з об'єктом утворює самостійний елемент складу злочину - об'єкт злочину, то очевидним стає певне ототожнення предмета та об'єкта злочину як елемента складу злочину, що є недостатньо обґрунтованим [2, с. 28; 33, с.168]. Аналіз зазначених понять свідчить, що вони за своєю суттю майже не відрізняються. Виходячи з цього, важко погодитися з О.Ю. Вітком, що термін «елемент» і «ознака» є різними за своєю суттю поняттями [2, с. 29]. Тому варто погодитися з думкою В.Я. Тація, що предмет конкретного складу злочину і предмет відносин (складова об'єкту) не є тотожними [27, с. 27]. Таким чином, предметом суспільних відносин, які є об'єктом складу злочину, визнається все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують саме ці відносини [27, с. 47]. Важливо також зазначити, що нашу позицію підтримує О.Ю. Вітко: «... можна дійти висновку про те, що дійсно для

кримінального права можливо визнати допустимим говорити про те, що склад злочину має ознаки або елементи» [2, с. 29].

Про предмет злочину як ознаки складу злочину слід говорити тільки при посяганні на суспільні відносини, які виражаються в матеріальних предметах [34, с. 164].

Значення правової ознаки предмета злочину заключається в тому, що за його допомогою законодавець у диспозиції норми Особливої частини Кримінального кодексу вказує на відносини, що виступають об'єктом злочину [34, с. 172]. Тому слід класифікувати предмети злочину в залежності від вираження в них тих або інших властивостей [34, с. 174].

Якщо предмет злочину виражає суспільні відносини, то їх класифікація повинна визначатися властивостями предмета злочину в залежності від того, які відносини вони, на думку законодавця, характеризують [34, с. 174]. У цьому контексті ми приєднуємося до класифікації предметів злочинів В.М. Винокурова, наслідуючи принципи, що характеризують наступні суспільні відносини: 1) особисті немайнові відносини; 2) майнові; 3) у сфері суспільної безпеки; 4) у сфері здоров'я населення і суспільної моралі; 5) у сфері безпеки держави; 6) у сфері правосуддя; 7) у сфері порядку управління [34, с. 174]. Проте, з певним уточненням, оскільки утаювання (приховування) певних відомостей, що стосуються екологічного, в тому числі радіаційного, стану, який пов'язаний із забрудненням природних об'єктів, також не може відноситися до особистих немайнових відносин, а має стосуватися відносин, які забезпечують охорону і раціональне використання об'єктів навколишнього природного середовища.

Отже, дотримуючись концепції, що предмет злочину перебуває за межею об'єкта та є самостійною ознакою предметних злочинів [32, с. 172], оскільки він має певні властивості (ознаки), які відділяють його від об'єкта [33, с. 176 -177], то вкотре варто погодитися з твердженням В.Я. Тація, що предмет злочину і предмет відносин не є тотожними [15, с. 136].

Маючи зазначене вище теоретичне підґрунтя, перейдемо до аналізу предмета злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення. При цьому акцентуємо увагу на тому, що предмет злочину, передбачений ст. 238 КК України, має важливе кримінально-правове наступне значення для: 1) встановлення в суспільно небезпечному діянні складу злочину як підстави кримінальної відповідальності; 2) правильної кваліфікації злочину; 3) відмежуванні його від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового делікту; 4) оцінки суспільної небезпеки злочину. Згідно ч.1. ст.238 КК України предметам злочину виступають: 1) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням земель; 2) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів; 3) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря; 4) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини. До всіх цих предметів злочинів відноситься положення закону «...і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ» [35]. До предметів зло-

чину, передбаченого ст.238 КК України, також відносяться відомості про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою [35]. Вони визначаються як кримінальним законом (ст.238 КК України), так і іншими нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері навколишнього природного середовища. Проте, з нашого погляду, важливо встановити перш за все родові ознаки, властиві всім цим предметам злочину, що аналізується. Такий підхід надасть можливості глибше й повніше встановити видові ознаки, притаманні кожному з указаних предметів.

Вирішуючи цю проблему, на наш погляд, треба визначити, насамперед, більш широке за обсягом поняття (термін), яке охоплювало б усі указані у ст.238 КК України предмети злочину. Такими термінами, які б охоплювали кожен із предметів досліджуваного злочину, можуть бути: 1) для предметів, які охоплювалися б терміном «відомості про екологічний стан...» [35], потрібно обрати «відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням природних об'єктів»; 2) для предметів, які охоплюються терміном «відомості про стан захворюваності населення», цей термін може залишатися. Оскільки в структурі суспільних відносин, які розглядаються, предмет відносин стосується нематеріальних відносин [28, с. 135]. У таких відносинах його функції виконують інші соціальні цінності (наприклад, блага екологічні) [28, с. 135]. У цьому випадку частіше всього відносини мають завдання регулювати певний порядок і обсяг використання цих предметів для запобігання шкідливим наслідкам або загрози настання таких наслідків. Причому зазначений нами предмет суспільних відносин – можливість (умови) регулювання певного порядку і обсягу використання цих предметів для запобігання шкідливих наслідків, тобто для забезпечення населення відомостями про екологічний стан або захворюваність населення, і самі суспільні відносини співпадають. Натомість, предмет злочину дещо інший.

Але такий підхід до тлумачення предмета досліджуваного злочину є все ж таки надто узагальненим. Тому, на наше переконання, необхідно чітко вказати ознаки предмета досліджуваного злочину, і на цій підставі не тільки правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння за ст.238 КК України, а й відмежувати його від суміжних правопорушень. Тому для розробки поняття «предмет злочину», передбаченого ст.238 КК України, треба виокремити (визначити) ознаки, властиві саме цьому предмету (в його родовій характеристиці). Нами вбачаються перш за все ознаки, які в юридичній літературі розглядаються як загальні (універсальні), властиві кожному предмету злочину [1, с. 58]: соціальна, фізична, юридична (нормативна) [10, с. 67-73; 13, с. 8] – це ознаки, які в даному випадку мають своє специфічне відображення. Крім того, на наше переконання, необхідно визначитися зі спеціальними ознаками, які відображали б особливості цього предмета в його зв'язку з безпосереднім об'єктом злочину і доповнювали б його загальні ознаки. Спеціальними ознаками предмета злочину називають наступні: інформативність, імперативність і спеціальне функціональне призначення [1, с. 59].

Розглянемо детальніше наведені вище ознаки. Перш за все звернемося до загальних ознак. Соціальна ознака вказує на зв'язок предмета з об'єктом

злочину. Відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням природних об'єктів, є не чим іншим, як предметом злочину, а умови, що забезпечують певного порядку і обсягу використання цих предметів для запобігання шкідливих наслідків або загрози настання таких наслідків, виступають як предмет суспільних відносин щодо яких існують суспільні відносини. Саме відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням природних об'єктів, і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також відомості про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою, виступають чинниками, які зумовлюють виникнення й існування суспільно значущої (позитивної) діяльності суб'єктів суспільних відносин, що забезпечують можливість (умови) регулювання певного порядку і обсягу використання цих предметів і належного забезпечення відомостями про екологічний стан або захворюваність населення для запобігання шкідливих наслідків. Істотна шкода цьому об'єкту спричиняється протиправним учиненням певних дій стосовно предмета суспільних відносин, а саме, умов регулювання (забезпечення) певного порядку і обсягу використання цих предметів, тобто приховуванням або умисним перекрученням відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, зв'язаний із забрудненням природних об'єктів, що негайно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. У цьому випадку у сфері досліджуваних суспільних відносин з'являються службові особи, які приховують або умисно перекручують відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний з визначеним законом рівнем забруднення природних об'єктів, харчових продуктів і продовольчої сировини, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. Тим самим створюється реальна загроза існуванню аналізованим суспільним відносинам.

Фізична ознака предмета злочину, як правило, свідчить, що він за загальним правилом є матеріальним вираженням існування тих чи інших суспільних відносин (в одних випадках він є субстратом останніх, зокрема, майно у відносинах власності, а в інших - матеріальним відтворенням цих відносин або свідченням їх існування) [1, с. 60]. Стосовно ж предмета злочину, що нами досліджується (на підставі ознаки, що розглядається) слід віднести й такі об'єктивно існуючі явища, що можуть емпірично визначитися і сприйматися органами чуття людини чи технічними засобами (наприклад, інформація, різні види енергії, відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про стан захворюваності населення, тобто у нематеріальному стані, але в матеріалізованому вигляді) [1, с. 60].

Юридична (нормативна) ознака вказує на предмет злочину (відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням природних об'єктів, харчових продуктів і продовольчої сировини, а також про стан захворюваності населення) як обов'язкову ознаку злочину, передбаченого ст.238 КК України. Зміст останньої певною мірою розкривається в ст.238 КК України, в низці інших нормативно-правових актів. Юридична озна-

ка свідчить, що стосовно відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан природних об'єктів, харчових продуктів та продовольчої сировини, а також захворюваності населення, вчиняються певні незаконні дії: приховування відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про захворюваність населення; перекручення відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про захворюваність населення; вчинення тих самих дій повторно; вчинення тих самих дій в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації; вчинення таких дій, що спричинили наслідки, описані в законі (ст.238 КК України) [35].

Спеціальні ознаки. Інформативність як ознака предмета злочину, передбаченого ст.238 КК України, свідчить, що відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, містять у собі певні специфічні відомості щодо забруднення земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і промислової сировини, що негативно впливають на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також, що відомості про стан захворюваності населення містять у собі певні специфічні відомості в районах з підвищеною екологічною небезпекою стосовно захворюваності населення. При цьому ці відомості приховуються або умисно перекручуються.

Імперативність як ознака предмета злочину відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про стан захворюваності населення, тісно пов'язана з юридичною (нормативною) їх ознакою і вказує на те, що приписи, а саме, заборони в ст.238 КК України повинні беззастережно виконуватися суб'єктами (службовими особами), на яких покладені функції інформування населення відомостями, що зазначені в законі (ст.238 КК України).

Функціональна ознака предмета цього злочину, об'єднуючи в собі дві попередні, вказує на спеціальне призначення предметів – відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, а також про стан захворюваності населення для ініціювання (доведення) відповідними суб'єктами цих відомостей (які зазначені в законі) до відповідних адресатів. Це означає наступне. По-перше, ці відомості мають бути доведені належним суб'єктом (службовою особою), і їх повідомлення є законним і обов'язковим, тобто породжуючим належні права і обов'язки для суб'єктів охоронюваних суспільних відносин. По-друге, за своїм змістом ці предмети злочину (у розумінні зв'язку з інформаційною та імперативною ознаками) дають підстави для ініціювання службових осіб повідомити вчасно відомості про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і промислової сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. По-третє, ці предмети злочину як такі з урахуванням змісту їх імперативних приписів є не чим іншим, як можливістю доступу до екологічної інформації.

Предмети злочину, передбаченого ст.238 КК України, можуть мати наступний перелік: 1) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням земель і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 2) відомості

мості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням земель і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 3) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 4) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 5) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 6) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 7) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 8) відомості про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 9) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням землі і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 10) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням землі і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 11) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 12) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 13) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 14) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на рослинний і тваринний світ; 15) відомості про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей; 16) відомості про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. Кожен із цих предметів має всі раніше розглянуті ознаки предмета злочину.

Розглянемо кожен з шістнадцяти видів предметів злочину, передбаченого ст. 238 КК України. З цією метою нам необхідно з'ясувати існуючі точки зору на предмет цього злочину. Так, С.Б. Гавриш під предметом цього злочину розуміє відомості про стан екологічної обстановки і відомості про стан захворюваності населення в районах із підвищеною екологічною небезпекою [36, с. 403]; О.О. Дудоров під предметом цього злочину вбачає відомості про: 1) екологічний, у тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і який негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ; 2) стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою [37, с. 362]; В.К. Матвійчук наполягає, що предметом цього злочину є відомості про стан екологічної обстановки – інформація, що вказує на значне перевищення встановлених нормативів і незвичайного для даної місцевості ступеня радіоактивного та іншого забруднення землі, водних ресурсів, атмосферного повітря та продуктів харчування, що становить реальну загрозу для здоров'я людей і навколишнього природного середовища [32,

с. 185]. В.А. Клименко стверджує, що предметом цього злочину є інформація про: 1) стан забруднення земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів, продовольчої сировини, який негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 2) стан захворюваності населення в районах з підвищеною небезпекою, тобто інформація про чисельність хворих в районах з підвищеною екологічною небезпекою, про загрози, які були їм поставлені [38, с. 313]. С.Б. Гавриш та З.Г. Корчева зазначають, що предметом цього злочину виступають відомості про стан захворюваності населення: екологічний, в тому числі радіаційний, стан [39, с. 216]. М.В. Хворостяний вбачає предметом цього злочину відомості (інформацію) про стан екологічної обстановки і про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою [40, с. 169]. О.О. Дудоров, В.М. Комарницький, Д.В. Каманський зазначає: «предметом цього злочину виступають відомості про: 1) екологічний, у тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і який негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ; 2) стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. До відомостей про стан захворюваності населення належить інформація про кількість хворих у районі з підвищеною екологічною небезпекою на хвороби, характерні для забруднення, що мало місце у цьому районі (наприклад, захворювання променевою хворобою при радіоактивному забрудненні), про діагнози, які були поставлені, динаміку захворюваності, зв'язок специфічних хвороб із погіршенням екологічної обстановки, а також хвороби загальної етіології (рак, запалення легенів, вираз шлунку тощо)» [37, с. 362].

Аналіз точок зору стосовно предмета злочину, передбаченого ст. 238 КК України, свідчить про наступне: 1) всі без винятку погляди на предмет цього злочину стосуються його родового поняття; 2) автори не виділяють види предметів цього злочину; 3) одні автори називають предмет цього злочину терміном «відомості» (наприклад, С.Б. Гавриш, З.Г. Корчева, О.О. Дудоров); другі – визначають предмет цього злочину з допомогою терміна «інформація» (наприклад, В.А. Клименко); треті – поєднують визначення предмета цього злочину за допомогою двох термінів: а) «інформація»; б) «відомості» (наприклад, В.К. Матвійчук, М.В. Хворостяний); 4) деякі автори упускають предмет злочину зі своїх визначень, який позначений в законі як «відомості про радіаційний стан» (наприклад, С.Б. Гавриш, М.В. Хворостяний, В.К. Матвійчук).

Аналіз зазначених точок зору на предмет цього злочину свідчить про те, що такий підхід не вносить належного внеску: 1) в теорію кримінального права; 2) в практику застосування кримінального закону (в частині предмета цього злочину); 3) не сприяє дотриманню законності при здійсненні кримінальних проваджень стосовно цих злочинів.

З метою подальшого дослідження предмета злочину, передбаченого ст. 238 КК України, необхідно з'ясувати наступну термінологію, яка використовується в законі: 1) «відомості»; 2) «інформація»; 3) «екологічний стан»; 4) «радіаційний стан»; 5) «стан захворюваності населення».

Стосовно терміна «відомості» (російською - «сведения»), а в довідникових джерелах є такі тлумачення: 1) це «1. Повідомлення, вісті про кого-, що-небудь; звістки, повідомлення... 2. Певні факти, дані про кого-, що-небудь, інформація...» [41, с. 315]; 2) це «1. Повідомлення, вісті про кого-, що-небудь. 2. Сукупність фактів, даних. 2. Знання в якій-небудь галузі. 4. Документ, який містить цифрові чи інші факти й ухвалений за визначеною формою» [42, с. 135]; 3) це «...1. Знание, представление о чем-н. Довести до всеобщего сведения (сделать что-н. известным всем). 2. мн. Познания в какой-н. области. Обладать большими сведениями. 3. обычно мн. Известие, сообщение. Получить важные сведения. Представит сведения о чем-н. [29, с. 571]; 4) це «...1. Повідомлення, вісті про кого-, що-небудь. 2. Певні факти, дані про кого-, що-небудь. 3. тільки мн. Знання в якій-небудь галузі. [44, с. 176; 45, с.727]; 5) це «...1. (известие) відомість, -мості...» [43, с. 238].

З тлумачення терміна «відомості», на наш погляд, можна вибрати те важливе, що допомагає в подальшому з'ясувати його суть: 1) це повідомлення, вісті про кого-, що-небудь; 2) це певні факти, дані про кого-, що-небудь; 3) це сукупність фактів, даних; 4) це документ, який містить цифрові чи інші факти й ухвалення за визначеною формою.

Щодо терміна «інформація» існують такі тлумачення: 1) це «...2. Відомості про які-небудь події...повідомлення про щось... Відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях ...» [43, с. 504]; 2) це «лат. informatio – об'яснение, изложение) – одно из наиболее общих понятий науки; новые сведения об окружающем мире. И в кибернетике связана со способностью машин и живых организмов воспринимать, хранить, преобразовывать и передавать совокупность определенных сведений, данных и др....» [44, с. 698].

З тлумачення терміна «інформація», на наше переконання, можна вибрати те важливе, що допоможе в подальшому з'ясувати його суть: 1) це відомості про які-небудь події, повідомлення про щось; 2) здатність машин і живих організмів сприймати, зберігати й передавати сукупність відомостей, даних; 3) відомості в будь-якій формі, на будь-яких носіях.

З метою з'ясування відмінностей змісту термінів «відомості» та «інформація», крім їх тлумачення, необхідно звернутися до дослідження обов'язків тих або інших суб'єктів у відношенні інформації, що стосується навколишнього природного середовища. Це, як вірно зазначає А.О. Матвійчук, розкриває різницю між правом на таку інформацію і правом на поінформованість (тобто правом бути поінформованим) [45, с. 46]. Право на екологічну поінформованість умовно можна вважати пасивним правом [47]. У загальних рисах питання екологічної поінформованості визначені в ст.25-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка називається «Екологічне інформаційне забезпечення» [48]. Деякі обов'язки, що стосуються інформування громадян, відображені в інших законах, наприклад, в Законі України «Про використання ядерної енергії і радіаційної безпеки» [49], «Про відходи» [50].

Забезпечення поінформованості як громадян, так і всіх інших зацікавлених суб'єктів, повинна забезпечувати державна система моніторингу навко-

лишнього середовища, яка функціонує на основі Положення, затвердженого постановою уряду України від 30.03.1998 р. № 391. Згідно п. 1 цього Положення система моніторингу – це система спостережень, збирання, обробки, передачі, зберігання і аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін і розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про попередження негативних змін стану навколишнього середовища і виконання вимог екологічної безпеки. Крім того, існує єдина державна система цивільного захисту, одним із завдань якої є оповіщення населення про загрози і виникнення надзвичайних ситуацій, своєчасне і достовірне інформування про фактичну обстановку і прийнятих заходах.

Тобто, виходячи з цього, на відміну від права на інформацію, поінформованість стосується обов'язку повідомлення лише тих відомостей, які були отримані шляхом спостереження, збирання, обробки та аналізу (тобто не будь-яка інформація, а достовірні відомості про факти, перевірені дані).

Наступний термін, який потрібно з'ясувати, оскільки він використаний в законі, - «екологічний стан». У цьому контексті слід зазначити, що одним із ключових понять, яке дозволяє розкрити сутність екологічної безпеки, є поняття «екологічна ситуація». Під екологічною ситуацією розуміють сукупність станів екологічних об'єктів в межах певної території в певний проміжок часу [51, с. 216]. Подібне визначення має термін «екологічний стан», під яким розуміють стан конкретних об'єктів або суб'єктів довкілля, тоді як екологічна ситуація характеризує сукупний стан всіх об'єктів даної території з врахуванням впливу на них інших об'єктів, що знаходяться за межами даної території [51, с. 324].

Таким чином, можна зробити такий висновок, що поняття «екологічна ситуація» є більш загальним і більш інформативним.

Важливо звернути увагу на те, що екологічними об'єктами можуть виступати як суб'єкти – це рослини, тварина, людина, біоценоз тощо, так і середовище суб'єктів – екотоп, місто, екосистема в цілому, в тому числі і біосфера [51, с. 324]. Для оцінки екологічних ситуацій необхідно визначити екологічний стан об'єктів, який одержують шляхом аналізу екологічних показників [51, с. 324].

Таким чином, для того щоб з'ясувати (визначити) відомості про екологічний стан таких об'єктів, як: земля, водні ресурси, атмосферне повітря, харчові продукти і продовольча сировина - необхідно звернутися до екологічних показників.

Екологічними показниками називають будь-яку кількісну величину, яка характеризує стан екологічного об'єкта, і ці показники мають якомога повніше характеризувати цей об'єкт [51, с. 324]. В існуючих джерелах виділяють три основних групи екологічних показників, які характеризують принципово різні властивості екологічних об'єктів, – це, зокрема: 1) показники стану і структури об'єкта; 2) показники екологоресурсного потенціалу (для екосистем) або адаптаційних можливостей і здатності до опори проти зовнішніх впливів (для організмів); 3) показники дії на певний об'єкт [51, с. 324].

Поєднання набору цих показників дозволяє оцінити екологічний стан об'єкта, визначити можливі наслідки впливу на нього та виявити негативні тенденції у зміні його екологічного стану (для цих показників існують певні норми і відхилення, що дає можливість визначити рівень екологічного стану об'єкта) [51, с. 324].

Як свідчить наше дослідження, відхилення від норм показників стану об'єктів може бути зумовлено як природними причинами, так і антропогенними факторами, які можуть призводити до погіршення екологічного стану об'єктів.

Слід звернути увагу на те, що характеристику стану і структури об'єкта проводять на основі наступних показників: 1) показники структури (це, зокрема, система ґрунтових горизонтів, співвідношення форм рельєфу, система трофічних зв'язків в екосистемі тощо), які характеризують цілісність екологічного об'єкта (при цьому виявляють деструктивні фактори в екологічному об'єкті); 2) показники речового складу (зокрема, це ті, які характеризують особливості кругообігу речовин в об'єкті, особливості природних умов), визначають ступінь порушення кругообігу речовин в об'єкті та ступінь його забруднення; 3) показники енергетичного стану (зокрема, характеризують особливості потоку енергії в екологічному об'єкті, ступінь корисного використання системою внутрішньої і зовнішньої енергії), виявляють порушення в потоках енергії об'єкта; 4) здатність до самоочищення системи (зокрема, характеризується асимілюючою ємністю, показує ту кількість забруднюючих речовин, яка може підходити в систему, трансформуватись в ній або бути виведеною з межі, без порушення умов функціонування) [51, с. 325].

Сукупність усіх трьох груп екологічних показників характеризує екологічний стан об'єкта, але для його оцінки значення цих показників потрібно порівнювати з певними нормами. Важливо знати, що норми стану об'єкта визначають одним із наступних способів: 1) на основі історичних даних (у цьому випадку за норму приймають стан об'єкта, який передував кардинальним змінам в ньому. Інформація про такий стан міститься в історичних документах, наукових спостереженнях того часу, фотографіях, фольклорі); 2) методи аналогії (в цьому випадку за норму стану об'єкта приймають стан іншого об'єкта, який близький до вивчаємого за природними умовами і який зберіг свій природний стан. Такими об'єктами можуть бути території природно-заповідного фонду тощо); 3) теоретичним шляхом (в цьому випадку норму розраховують теоретично, шляхом моделювання, на основі законів екології, біоценології, ландшафтоведення, загальної теорії систем тощо) [51, с. 326].

Виходячи з різних вимог щодо умов середовища існування, розрізняють такі підходи до оцінки екологічного стану об'єкта: 1) об'єктивний підхід, коли норма стану об'єкта обирається як його фоновий стан і оцінка проводиться шляхом порівняння реальних показників стану з нормою; 2) суб'єктивно-об'єктивний підхід, коли стан об'єкта, тобто середовища, оцінюють з позицій вимог суб'єкта, наприклад людини; 3) суб'єктивний підхід, коли оцінюють стан суб'єкта в порівнянні з його нормою, наприклад, ступінь захворюваності людей тощо [51, с. 326].

Слід погодитися з думкою, що ці підходи мають різну мету і методологію, адже при об'єктивному підході необхідно забезпечити норму стану об'єкта, яка відповідає нормальному функціонуванню екологічних систем і біосфери в цілому, натомість при суб'єктивно-об'єктивному підході, необхідно забезпечити норму стану об'єкта (середовища) з позицій нормального існування людини, в той же час при суб'єктивному підході досягається норма, що відповідає ідеалу антропоморфізму [51, с. 327].

Таким чином, є слушним те, що нормування якості об'єктів довкілля, здебільшого, здійснюється шляхом встановлення відповідних норм щодо концентрації забруднюючих речовин або величин інших параметрів для об'єктів довкілля, що попереджає негативний їх вплив на компоненти живої і неживої природи [51, с. 327].

Для того, щоб остаточно визначитися з терміном «екологічний стан», ми звернулися до довідникових джерел, але з'ясували, що такий термін і його тлумачення у таких джерелах відсутній. Тоді пошук, на наш погляд, для його з'ясування можливий через його поділ на термін «екологічний» та «стан». Оскільки термін «екологічний» також відсутній, то можливо потрібно звернутися до значення терміна «екологія». На наш погляд, сюди найбільше підходить таке його тлумачення, як «...2. Умови існування людини, тварин, рослин у певному регіоні, місцевості. 3. Необхідні (оптимальні) умови існування живого у середовищі...» [42, с. 282]. Натомість термін «стан» – це положення, в якому хто-небудь або що-небудь знаходиться [29, с. 613]. Іншими словами – це стан (положення), тобто оптимальні умови існування людини, тварин, рослин, тобто живого у навколишньому природному середовищі.

У публікаціях з проблем кримінального права, авторами яких є О.О. Дудоров та С.Б. Гавриш, під екологічним станом визнається додержання або порушення у випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 238 КК України, існуючих екологічних нормативів, які встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів [36, с. 403; 45, с. 727; 48].

На підставі аналізу зазначеного вище, під екологічним станом, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, слід розуміти порушення екологічних нормативів, що встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів, які негативно впливають на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Наступним терміном, який нам потрібно з'ясувати, є «радіаційний стан». Слід зазначити, що в джерелах з кримінального права цей термін не знайшов свого визначення. У цьому сенсі потрібно відмітити, що одним із ключових питань, яке дозволяє розкрити сутність радіаційної безпеки, є поняття «радіаційна ситуація». Під радіаційною ситуацією, на наш погляд,

слід розуміти сукупність станів екологічних об'єктів в межах певної території в певний проміжок часу, на який відбувався вплив радіаційного фактору чи факторів. Подібне визначення повинен мати термін «радіаційний стан», під яким слід розуміти стан конкретних об'єктів або суб'єктів навколишнього природного середовища, тоді як радіаційна ситуація характеризує сукупний стан всіх об'єктів даної території з врахуванням впливу на них інших об'єктів, що знаходяться за межами даної території. Таким чином, радіаційна ситуація зумовлюється наявністю природних і техногенних джерел радіації з метою оптимізації режиму проживання і господарювання [52, с. 63]. Натомість, радіоактивне забруднення – наявність або процес поширення радіоактивних речовин у межах радіаційного поля в обсягах, які перевищують їхній природний вміст у довкіллі [52, с. 130].

Отже, можна зробити висновок, що поняття «радіаційна ситуація» є більш загальним і інформативним.

Таким чином, для того щоб з'ясувати (визначити) відомості про радіаційний стан таких об'єктів, як: земля, водні ресурси, атмосферне повітря, харчові продукти і продовольча сировина - необхідно звернутися до радіаційних показників.

Виходячи з «технічних» джерел, під «радіаційним станом» слід розуміти функціонування (існування) природної або природно-антропогенної (геотехнічної) системи в умовах впливу радіаційного фактору на систему в цілому та її окремі компоненти, тобто це актуальний стан об'єкта з урахуванням радіаційних факторів – радіаційного фону на території, у межах якої існує і розвивається природна чи геотехнічна система [53, с. 10].

У публікаціях з кримінального права відсутнє визначення радіаційного стану, що стосується випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 238 КК України. Проте, маючи загальне визначення «радіаційного стану», зробленого фахівцями з геоекології, можливо запропонувати таке визначення для вчинення злочину, передбаченого ст. 238 КК України.

Отже, під «радіаційним станом», який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, слід розуміти функціонування природної системи в умовах негативного впливу радіаційного фактору (відхилення рівнів радіації від норми) на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Висновок. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що під предметом злочину, передбаченого ст. 238 КК України, слід розуміти відомості про: 1) екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, що призвів до порушення екологічних нормативів, які встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин і сумішей, рівнів допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів, які негативно впливають на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою; 2) радіа-

ційний стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, що призвів до відхилення рівнів радіації від норми, які стають такими, коли їх ефект негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою; 3) стан захворюваності населення, тобто про кількість хворих у районі з підвищеною екологічною небезпекою на хвороби, характерні для забруднення, що мало місце у цьому районі (зокрема, захворювання променевою хворобою при радіоактивному забрудненні), про діагнози, які були поставлені, динаміку захворюваності, зв'язок специфічних хвороб із погіршенням екологічної обстановки, а також хвороби загальної етіології (наприклад, рак, запалення легенів, виразки шлунку тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис. ... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.08. – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Микола Миколайович Панов. – Харків: Інститут вивчення проблем злочинності Академії Правових наук України, 2006. – 194 с.
2. *Вітко О.Ю.* Поняття предмета злочину як елемента складу злочину / О.Ю. Вітко // Юридична наука. – 2013. – № 11. – С. 27-34.
3. *Коржанский Н.И.* Предмет преступления (понятия, виды и значение для квалификации): Учебное пособие / Н.И. Коржанский. – Волгоград : Волгоградская Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. – 56 с.
4. *Коржанский Н.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [курс лекций для студ. высш. учеб. завед. – К. : Наукова думка, 1996. – 336 с.]
5. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студ. юрид. вузів і фак.]; за ред. П.С. Матишевського та ін. – Київ : Юринком Інтер, 1997. – С. 124–133.
6. *Фесенко Є.В.* Цінності як об'єкт злочину / Є.В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75-78.
7. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве [текст] / В.Я. Тацій. – Харьков: Вища школа. Изд-во ХГУ, 1988. – 198 с.
8. *Загородников Н.И.* Понятие объекта преступлений в советском уголовном праве / Н.И. загородников // Тр. ВЮА. – 1945. – Вип.13. – С. 40-48.
9. *Бажанов М.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [конспект лекций] М.И. Бажанов, Днепропетровск: Пороги, 1992. – 168 с.
10. *Панов Н.И.* Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н.И. Панов // Проблемы правоведения: Республ. межведом. научн. сб. – Вып. 45. – К.: Вища школа, 1984. – С. 67-73.
11. *Кравцов С.Ф.* Предмет преступления: Автореферат дис. канд. юрид. наук: специальность 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / С.Ф. Кравцов. – Л., 1976. – 24 с.
12. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських

рахунків / М.М. Панов: Монографія / Наук. ред. д-р юрид. наук, професор, акад. АПрН України В.І. Борисов. – Х. : Право, 2009. – 184 с.

13. *Лащук Є.Ф.* Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. канд. юрид. Наук: 12.00.08 / Єфрем Вікторович Лащук. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 20 с.

14. Уголовное право Украины: Общ. часть: Учебник; под ред. М.И. Бажана, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х. : Право, 1977. – 412 с.

15. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Х. : Высш. шк., 1988. – 198 с.

16. *Розенберг Д.Н.* О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) / Д.Н. Розенберг // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. – Вып. 3. – Харьков, 1948. – С.60-74.

17. Советское уголовное право. Общая часть: В 18-ти вып. – Вып. 3 / Гришаев П.И. Понятие преступления. Причины преступности. – М. : ВЮЗИ, 1960. – 68 с.

18. *Васильев А.Н.* Преступления против социалистической собственности / А.Н. Васильев // Советское уголовное право. Часть особенная [в 13-ти вып.]; под общ. Ред. А.Н. Васильева. Вып. 3. – М. : М-во высш. Образования СССР. Всесоюзный юрид. заочн. ин-т, 1959. – 46 с.

19. *Михайлов М.П.* Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой (по советскому праву) / М.П. Михайлов. – М. : Госюриздат, 1958. – 156 с.

20. *Пионтковский А.А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. – М. : Госюриздат, 1961. – 666 с.

21. *Кудрявцев В.Н.* К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления / В.Н. Кудрявцев // Труды ВЮА. – Вып. 13. – М.З. 1951. – С. 52-59.

22. *Беляев Н.А.* Объект преступления / Н.А. Беляев // Курс советского уголовного права; отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский; Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова. Часть общая [Н.А. Беляев, Н.С. Лейкина, В.К. Глистин и др.]. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та им. А.А. Жданова, 1968. – т.1. – С. 275-311.

23. *Фролов Е.А.* Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов // Учен. труды сведловск. юрид. ин-та, 1969. – Вып. 10. – С. 104-225.

24. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.

25. *Музыка А.А., Лащук Є.В.* Предмет злочину: Теоретичні основи пізнання: Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лащук. – К. : Паливода А.В., 2011. – 192 С.

26. *Глистин В.К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (Объект и квалификация) / В.К. Глистин. – Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1979. – 127 с.

27. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [навч. посібник] / В.Я. Тацій. – Харків: Українська юридична академія, 1994. – 80 с.

28. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. – 368с.

29. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. 19 изд., испр. – М. : Рус.яз, 1987. – 846 с.

30. Словник української мови. – Т. 2 (г-ж) / [редакційна колегія І.К. Білодіт, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий, Л.Л. Гумецька]; ред. тому П.П. Доценко, Л.А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1971. – 550 с.

31. Словник української мови. – Т. 5 (н-о) / [редакційна колегія І.К. Білодіт, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий]; ред. тому В.О. Винник, Л.А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.

32. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природно-го середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. – К. : Азимут-Україна, 2005.- 464 с.

33. *Сергеева Т.Л.* Охрана природы по советскому уголовному законодательству / Т.Л. Сергеева // Правовые вопросы охраны природы в СССР / Отв. ред. Г.Н. Полянская. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 168-227.

34. *Винокуров В.Н.* Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применения уголовного закона: Монография / В.Н. Винокуров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 288 с.

35. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

36. *Гавриш С.Б.* Злочини проти довкілля. / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 394-458.

37. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля. / О.О. Дудоров // Кримінальне право України (Особлива частина): підручник (за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського). – 2-ге вид. – К. : «ВД «Декор», 2013. – С. 355-393.

38. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). – Вид. 2-ге, переробл. та доповн.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Атіка, 2008. – С. 301-353.

39. *Гавриш С.Б., Корчева З.Г.* Злочини проти довкілля / С.Б. Гавриш, З.Г. Корчева // Кримінальне право України: Особлива частина / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юринком Інтер; Х. : Право, 2002. – С.214–230.

40. *Хворостяний М.В.* Злочини проти довкілля / М.В. Хворостяний // Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова. – Х. : Одіссея, 2009. – С. 164-188.

41. Новий тлумачний словник української мови [у 3-х томах]; Голова редакційно-художньої ради Президента СП «Амтек» О.А. Аметуні. – К. : Вид-во «Аконіт», 2004. – 928 с.

42. Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / За заг. ред. д-ра філологічних наук, проф. В.С. Калашника. – 2-ге вид., випр. і допов. – Х. : Прапор, 2004. – 992 с.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005 – 1728 с.

44. Украинский советский энциклопедический словарь [в 3-х т.]; ред. кол.: А.В. Кудрицкий (отв. ред.) и др. – К. : Глав. Ред. УСЭ, 1988. – Т.1. – 756 с.

45. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар кримінального кодексу України; за заг. ред. М.І. Мельникова, М.І. Хавронюка. – 9-те вид. перероб. і допов. – К. : Юрид.думка, 2012. – С. 720-782.

46. Матвейчук А.А. Информация, касающаяся окружающей природной среды в Украине: права, обязанности и ответственность / А.А. Матвейчук. – Юридична наука. – 2014. – № 7 – С. 84-89.

47. Морозовська Т. Розуміння права на екологічну інформацію / Т. Морозовська // Віче. – 2010. – № 4 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу к сайту: <http://www/viche.info/journal/1869/>.

48. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

49. Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995р. № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – С. 82.

50. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1988. – № 36-37. – Ст. 242.

51. Сухарев С.М., Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. Основи екології та охорони довкілля [навч. посібник] / С.М. Сухарев, Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. – Київ, 2006. – 394 с.

52. Иванов Є.А. Радіоекологічні дослідження: Навчальний посібник / Є.А. Иванов. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 149 с.

53. Маркелов Д.А. Научные основы оценки, диагностики и прогнозирования радиоэкологического состояния территории: автореф. дис. ... д-ра тех. наук: 25.00.36 – геоэкология по техническим наукам / Данила Андреевич Маркелов; Северо-западный гос. заоч. тех. ун-т. – СПб, 2010. – 42 с.

Савенкова Т.Г. Предмет злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення

У статті розглядається місце предмета злочину у складі злочину, з'ясовуються питання відмінності предмета злочину від предмета суспільних відносин. Аналізуються дискусійні позиції вчених стосовно предмета злочину, який досліджується. Пропонується авторське визначення предмета злочину, передбаченого ст. 238 КК України.

Ключові слова: предмет злочину, екологічний стан, радіаційний стан, стан захворюваності населення.

Савенкова Т.Г. Предмет преступления сокрытие или искажение сведений об экологическом состоянии или заболеваемости населения

В статье рассматривается место предмета преступления в составе преступления, выясняются вопросы различия предмета преступления от предмета общественных отношений. Анализируются дискуссионные позиции ученых относительно исследуемого предмета преступления. Предлагается авторское определение предмета преступления, предусмотренного ст. 238 УК Украины.

Ключевые слова: предмет преступления, экологическое состояние, радиационная обстановка, состояние заболеваемости населения.

Savenkova T.G. Subject crime concealment or misrepresentation of information on environmental conditions or morbidity

The article discusses the place of the subject of crime as part of the crime being investigated differences of the subject matters of crime on the subject of public relations.

Discussion analyzes the position of scientists on the subject of the crime investigated. The author's definition of the subject of a crime under Art. 238 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *subject of crime, environmental condition, the radiation situation, the state of morbidity.*

Стаття надійшла до редакції 30.09.2014.